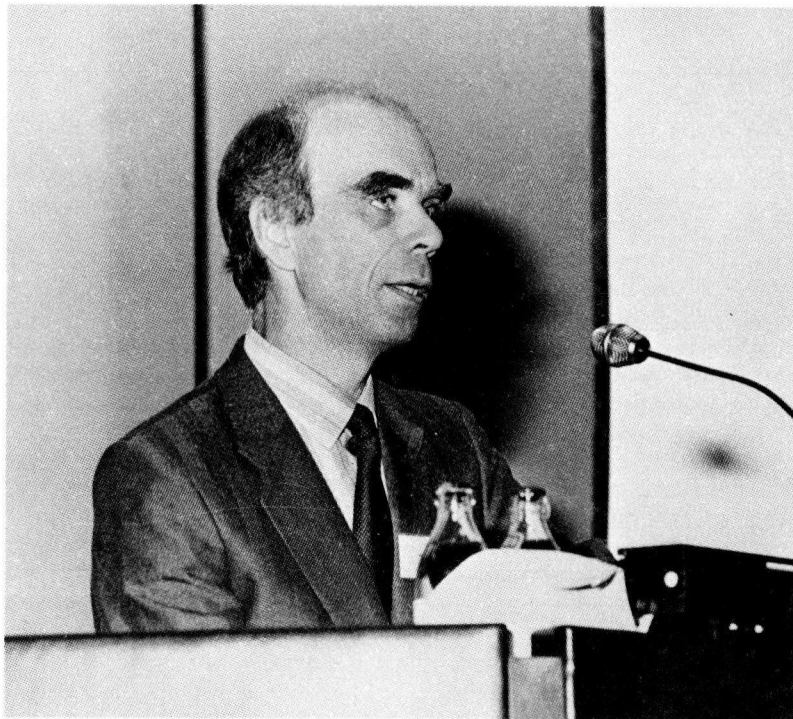

AJASSA LIIKKUU

Vastuuta on laajennettava

Pääjohtaja Heikki Koski kirjoitti alkukesästä Suomen Sosialidemokraattiin artikkelin, jonka keskeinen sisältö oli se, ettei alkoholin kulutukseen eikä alkoholihaittojen kehitykseen juurikaan kyetä vaikuttamaan pelkin alkoholipoliittisin toimin. Hän heitti esiin ajatuksen, että sanoisimme hyvästit alkoholi- ja raittiuspolitiikalle ja puhuisimme sen sijaan enemmän sosiaali- ja terveyspolitiikasta, jonka keinoin pyritäisiin ehkäisemään alkoholihaittoja.

Oheisessa haastattelussa Heikki Koski jatkaa artikkelissa esittämiensä ajatusten kehittelyä.

Alkoholipoliitikka ei ole täysin onnistunut

Katsot lehtiartikkelissasi, että "olemme viiden vuosikymmenen aikana epäonnistuneet alkoholipoliitikassamme". Missä suhteessa? Mihin tavoitteeseen verrattuna?

— Varustin tuon toteamuksen kysymysmerkillä. Heikki Ylikangas toteaa kirjassaan Käännekohdat Suomen historiassa, että suomalainen juomatapa on yli 500 vuotta eli sen ajan, kun siitä on vähänkin tietoa, pysynyt entisellään. Senkään perusteella ei voi sanoa, että nyt viimeisten viiden vuosikymmenen aikana olisi tapahtunut jokin erityinen epäonnistuminen. Mutta emme ole täysin onnistuneet alkoholipoliitikassa ja sen toteuttamisessa, ja kun tämän sanon, en tarkoita yksin Alkoa, vaan kaikkia, jotka tekevät alkoholipoliitikkaa tai yhteiskuntapolitiikkaa koskevia päätöksiä.

Perusteluna näkemykselleen Heikki Koski mainitsee alkoholihaitat, joita on paljon verrattuna alkoholin kansainvälisesti katsottuna alhaiseen kulutustasoon. Hän ei viittaa vain tilastoihin ja tutkimustuloksiin, vaan myös ihmisten omiin havaintoihin.

Viittaako siihen ongelmaan, että alkoholin käyttö ja myös alkoholihaitat kasautuvat ja että tämä olisi yksi nimenomainen epäonnistumisen merkki?

— Niin, se on näkyvin ilmiö, mutta ei tarkastelu alkoholia eniten juovaan väestön kymmenesosaan voi pysähtyä eikä käytön keskittymisen perusteella voi yksin tehdä johtopäätöksiä. Mutta kyllä runsaan alkoholin käytön voimakas keskittyminen toisaalta suhteellisen pieneen osaan kansasta ja toisaalta viikonloppuihin ja juhliin on jonkinmoinen erityispiirre suomalaisessa kulttuurissa.

Hyvästit alkoholipoliitikkalle?

Missä määrin ajatuksesi, että "sanoisimme hyvästit" alkoholipoliitikkalle ja painottaisimme sosiaali- ja terveyspolitiikkaa, on olemassa olevan tosiasiallisen tilanteen tunnustamista ja missä määrin siihen liittyy pyrkimystä nykytilan muuttamiseen?

— Lähtökohtana ajatukselleni on se, että olen todella huolestunut alkoholihaitoista.

Välttämätöntä on Heikki Kosken mielestä tunnustaa se, että haittojen syyt ovat varsin syvällä ja että niiden ehkäisytyöhön on saatava mukaan kaikki mahdolliset tahot.

— Niin kauan kuin rajaamme nämä kysymykset "alkoholipoliitikan" alueelle, suuri osa päätöksentekijöitä ja vastuunkantajia pääsee ikään kuin sillä varjolla vetäytymään vastuusta. Arvelen, että tällä kysymyksellä on

merkitystä esimerkiksi silloin, kun puhutaan yhteiskunnan jakautumisesta kahtia tai siitä, miten päihdeongelmaisia kohdellaan kovenevassa yhteiskunnassa.

Tämä ei kai tarkoita alkoholipoliitiikan ja sosiaalipoliitiikan asettamista vastakkain?

— Ei missään nimessä. Alkoholipoliitiikka on nähtävä osana sosiaali- ja terveystieteitä eikä omana erillisenä politiikan lajinaan, johon siten kiinnitetään kohtuuttoman paljon huomiota ja odotuksia.

Näkökulmaa laajentamalla Heikki Koski pitää mahdollisena vetää mukaan aikaisempaa laajempi päättäjien ja vastuunkantajien ryhmä. Silloin voi myös edellyttää, että niille ihmisille, jotka ovat päihdeongelmien tai muiden vastaavien ongelmien vuoksi vaarassa tulla lyödyiksi ulos yhteiskunnasta, löytyy käytännössä enemmän ymmärrystä ja apua.

Voisiko tätä ajattelua pelkistää niin, että jos alkoholipoliitiikka ymmärretään itsenäisenä politiikan haarana, silloin helposti katsotaan kaikkea alkoholin läpi ja pidetään alkoholia synnä erilaisiin sosiaalisiin ja muihin ongelmiin, mutta sinä ikään kuin käännät tarkastelukulman toisin päin ja katsot ongelmia sosiaalisten tekijöiden läpi, jolloin paljastuu, että alkoholin käytöllä ja siitä aiheutuvilla haitoilla saattaa olla juurensa elämänoloissa ja muissa vastaavissa tekijöissä. Onko tämä oikea tulkinta?

— Juuri tällaista ajattelua olen yrittänyt tuoda esille.

Viittaat siihen, että alkoholitutkimus on nimestään huolimatta ennen kaikkea sosiaali- ja terveystutkimusta, taloudellista tutkimusta, elämäntapatutkimusta jne. Vastaavat piirteet näkyvät myös Alkoholipoliitiikka- ja Alkoholipoliitik-lehdissä. Tulisiko tämän seikan näkyä esimerkiksi tutkimuslaitoksen ja lehtien nimissä ja tehtävien määrittelyssä?

— On tietysti tärkeää, mitä ymmärrämme käsitteellä alkoholipoliitiikka. Mutta jos ajattelemme Alkoholipoliittista tutkimuslaitosta tai Alkoholipoliitiikka- ja Alkoholipoliitik-lehtiä, niin ne ovat nähneet roolinsa sisällöltään paljon laajempina kuin pelkästään ahtaasti alkoholipoliittisten kysymysten käsittelynä. Näiltä

osin asia on ihan kunnossa. Ja nimi on jonkinmoinen perinne, joten nimenmuutokseen ei sinänsä ole tarvetta.

Kohtuutonta uskoa

— Kun tarkastelee julkista keskustelua ja erityisesti sitä, kunka paljon erilaiset alkoholipoliittiset toimet, jopa suhteellisen pienetkin, herättävät huomiota tiedotusvälineissä, tuntuu siltä, että alkoholipoliitiikka mahdollisuuksineen ja keinoineen on nostettu kyllä kohtuuttomaan arvoon.

Heikki Koski haluaisi vähentää kohtuutonta ja epärealistista uskoa alkoholipoliittisiin keinoihin varsin syvällä olevien ongelmien ratkaisijana. Toisaalta hän tahtoi lisätä tällä alueella työskentelevien — myös Alkon — uskottavuutta siten, että keskittyttäisiin olennaisiin asioihin eikä näperreltäisi toisarvoisilla kysymyksillä.

— Tämä liittyy muun muassa pyrkimykseen poistaa turhaa byrokratiaa ja sellaisia rajoituksia ja toimia, jotka ihmiset kokevat holhousta lisääviksi ja jotka tavallaan vievät uskottavuutta niiltäkin toimilta, joita pitää voida käyttää, kuten hintapolitiikalta ja tiedotukselta.

Miten vaikuttaa arkielämässä?

Ihmisten alkoholin käyttöön vaikuttavat taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen lisäksi myös kulttuuriset tekijät, kuten alkoholin kulttuuriset merkitykset, elämäntapaan liittyvät tekijät, arvoarvostelmat jne. Miten näiden tekijöiden kautta voitaisiin mielestäsi vaikuttaa ihmisen suhteeseen alkoholiin? Mikä on ns. valistuksen rooli?

— Puhuisin mieluummin tiedotuksesta tai asennekasvamisesta.

Pullopösti-lehteen kirjoittamaansa artikkelissa Heikki Koski julistaa pannaan sanat valistus ja jakelu, valistuksen siksi, että se tuo ihmisten mieleen ylhäältä päin tapahtuvan vaikuttamisen.

— Asennekasvaminen on siitä hyvä sana, että se tuo esiin myös ihmisen oman aktiivisuuden ja vaikuttamisen, ja varmasti muitakin sopivia sanoja löytyy.

— Kulttuuriset vaikutusmahdol-

lisuudet ovat paljon vaikeammin konkretisoitavissa kuin esimerkiksi sosiaali- ja terveystieteelliset. Mutta varsinkin pitkällä tähtäyksellä täytyy näitä tekijöitä painottaa. Meidän pitäisi voida heikentää alkoholin ja huikean sädekehää. Tai heikentää sellaista asennetta, jota eräässä kirjoituksessani kuvasin toteamuksella ”pullosta se pienikin ponnistaa”. Tässä on tietysti merkityksensä myös asiantiedolla, jonka tuottamisessa Alkollakin on oma tehtävänsä.

Heikki Koski pitää tärkeänä pyrkiä vaikuttamaan alkoholiasenteisiin erilaisissa arkielämän ympäristöissä, kuten työyhteisöissä, harrastuspiireissä ja muissa vastaavissa yhteyksissä. Vaikeimmin vastattavia kysymyksiä on kuitenkin se, miten tämän tulisi käytännössä tapahtua. Alkolla on yhteistyöprojekteja, joiden tarkoituksena on jakaa tietoa eri kohderyhmille.

— Kyllä edelleen on voimassa tämän talon eräänlainen uskontunnustus, että hinnoilla on mahdollisuus vaikuttaa lyhyellä tähtäyksellä ja tiedotuksella pitemmälle katsoen ja että muilla puhtaasti alkoholipoliittisilla keinoilla on sitten varsin vähän vaikutusta. Sen jälkeen pitää hakea keinoja yhteiskuntapolitiikan puolelta.

Miltä suunnalta sitten pitäisi etsiä eväitä alkoholin riskikäytön vähentämiseen? Tässähän on vaarana se, että alkoholin kohtuukäyttäjät tai täysin raittiit ryhtyvät moralisoimaan ja syyllistämään liiakäyttäjiä ja keksimään kaikenlaisia sellaisia toimia, jotka unohtavat sen, että on kysymys ihmisistä.

— Nämä vaarat ovat olemassa, ja siksi on tärkeää alkoholipoliittisten keinojen saattamisella oikeaan arvoonsa ja näkökulman laajentamisella ehkäistä tällaisten asenteiden syntymistä.

Heikki Koski ei näe kovin suuria mahdollisuuksia elämäntavan muuttamiseen jo suurkuluttajien ryhmässä olevien osalta. Vain hyvin voimakas elämäntilanteen muuttuminen ja uuden sisällön löytyminen elämälle saattavat vaikuttaa niin, että alkoholi jää sivummalle. Hän panee toivonsa siihen, että voitaisiin estää uusien ihmisten rekrytoitumista suurkuluttajiksi.

Mistä keinot tähän?

— Siihen on hyvin vaikea konk-

reettisesti vastata. Kyllä keinot minun ymmärtääkseni löytyvät yleisen yhteiskuntapolitiikan puolelta, siitä, miten yhteiskunta yleensä kehittyy ja millaisia taloudellisia, sosiaalisia ja kulttuurisia mahdollisuuksia ihmisillä on. Meidän käytettävissämme olevat keinot ovat mitä suurimmassa määrin toissijaisia, mutta tietysti niitä, ennen kaikkea hintapolitiikkaa ja alkoholitiedotusta tarvitaan täydentävinä toimina.

Valtion ja kuntien rooliin painoa

Sanot, että kaavailemasi ajattelutavan muutos vaikuttaisi myös valtioneuvoston ja Alkon työnjakoon ja painottaisi sitä valtioneuvoston suuntaan. Mitä muutoksia konkreettisesti ajattelet?

Painottumisen valtioneuvoston suuntaan Heikki Koski toteaa lähtevän siitä, että valtion ja kunnan viranomaisilla on ensisijainen vastuu sosiaali- ja terveyspolitiikan toteuttamisesta. Kun alkoholiin liittyvät asiat nähdään sen osana, siitä seuraa, että valtion ja kuntien roolin pitäisi painottua. Koski on sitä mieltä, että vaikka Alkon henkilökunnalla on kapasiteettia toimia laajemminkin sosiaali- ja terveyspolitiikan piirissä, sen tehtävä voi olla enintään avustava asiantuntijatehtävä.

— Sosiaali- ja terveysviranomaisille tulee 90-luvulla suuremmassa määrin kuin nykyisin — niin arvelisin — erilaisia valvontatehtäviä, ainakin osin anniskeluun liittyviä viranomaistoimia ja myös alkoholitiedotukseen liittyviä tehtäviä. Ehkä myös aloitteellisuus alkoholilainsäädännön kehittämisessä siirtyy enemmän sosiaali- ja terveysministeriölle.

— Tällaiseksi saattaisin ajatella tilanteen ensi vuosikymmenellä. Mutta tämä edellyttää kyllä sekä valtion keskushallinnossa että kuntien hallinnossa organisatorisia ja toimintatappaa koskevia uudistuksia.

Päätösvalan siirtämistä kuntatasolle?

— Osittain sitäkin, siis hallinnon hajauttamista alaspäin, mutta se tarkoittaa myös sosiaali- ja terveysministeriön ja sen alaisten sosiaalihallituksen ja lääkintöhallituksen uudelleenjärjestelyä. Esimerkiksi alkoholitiedotuksessa sosiaali- ja terveysministeriön on oltava mukana laajem-

min kuin vain sen kautta, että näitä asioita varten on ministeriössä erillinen osasto. Kyllä ministeriön ja sen alaisten keskusvirastojen on oltava siinä kokonaisuutena mukana, sosiaalihallituksen ja lääkintöhallituksen toivottavasti yhdistettynä keskusvirastona.

Ajat siis takaa sitä, että ihmisen ja alkoholin suhteeseen liittyvä problematiikka integroituisi sellaisiin toimintoihin, joihin se luonnollisena kuuluu?

— Kyllä. Katson tässä nyt lähinnä sitä, millainen kehitys on 90-luvulle siirryttäessä ja 90-luvulla. Jos valtion, läänien ja kuntien hallinnossa tapahtuu tarpeellista kehitystä, voidaan myös Alkon sosiaali- ja terveyspoliittisista tehtävistä keskustella uudelta pohjalta ja miettiä, mikä on järkevin muoto hoitaa niitä.

Heikki Koski ei ole ehdottamassa anniskeluoikeuksien myöntämisen siirtämistä nykytilanteesta sosiaali- ja terveysministeriölle tai lääninhallitukselle. Hän pitää kuitenkin mahdollisena kehityssuuntaa, että anniskelupoliittisia tehtäviä hoidetaan tulevaisuudessa myös Alkon seinien ulkopuolella.

Mikä rooli Alkolle jää?

Mitä tehtäviä Alkolle sitten jäisi? Voisiko tilanteen pelkistää niin, että Alkolle jää enemmän ohjaavan ja neuvovan asiantuntijan kuin päättävän ja käskävän hallintoviranomaisen rooli?

— Meille jää tietysti yritysrooli, ja se vahvistuu, ja sitten mainitsemani asiantuntijarooli. Mutta ymmärtäisin niin, että samanaikaisesti tämän kehityksen kanssa meidän oma näkökulmamme laajenee sosiaali- ja terveyspolitiikan suuntaan. Kyllä meille jää myös perinteisiä alkoholipoliittisia tehtäviä, kuten hintapolitiikka, alkoholin myynnin edellytyksistä ja ehdoista päättäminen sekä tiedottamista, jossa meillä entisestään painottuisi asiantuntijan rooli.

Heikentykö Alkon alkoholipoliittinen rooli?

— Ehkä voi ajatella niin, että perinteinen alkoholipoliittinen rooli muuttaa luonnettaan entistä enemmän asiantuntijarooliksi. Ja tietysti siihen, heikentykö Alkon rooli, pysykö se ennallaan vai vahvistuuko

se, vaikuttaa aika lailla se, miten näkökulma myös täällä laajenee.

Mitä tarkoitat sillä, että Alkon yritysrooli korostuu?

— Aivan samaa kuin mitä on jo tapahtunut. Kyllähän Alkosta yrityksenä puhutaan nyt enemmän kuin viisi tai kymmenen vuotta sitten.

Voisiko tämän pelkistää niin, että kun alkoholipoliittisella puolella muutetaan hallintoviranomaisesta asiantuntijaksi, niin toisaalta muutetaan myös enemmän yritykseksi?

— Siihen suuntaan kai kehitys on viemässä. Mutta siitä ei ole kysymys, että yritystoiminnalle raivattaisiin liikkumatilaa alkoholipoliittisten asioiden kustannuksella.

Jorma Hentilä — Matti Virtanen

Solukalvoilta sosiaalisairaalaan

Kiianmaa, Kalervo & Ylikahri, Reino (toim.): Alkoholi: Vaikutukset elimistöön ja terveyteen. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1987, 212 sivua

Kun vertaa vuonna 1977 julkaistua "Alkoholifysiologiaa" hiljattain ilmestyneeseen alkoholin vaikutuksia käsittelevään kirjaan, on mielessä kysymys: Mitä biolääketieteellinen alkoholitutkimus on saavuttanut kymmenessä vuodessa?

Lisääntynyt sivumäärä ei ole lavertelua: alkoholitutkimus on murtautunut uusille alueille, vanhat ongelmat poikivat uusia. Tutkimuksen painopisteet ovat toki enimmäkseen samoja kuin kymmenen vuotta sitten. Alkoholin vaikutustapoja ja niitä sääteleviä perinnöllisiä tekijöitä ymmärretään kuitenkin paremmin. Alkoholin sietokykyyn ja vieroitusoireisiin on pureuduttu teoreettisesti yhä tiukemmin. Suurin käytännön merkitys on toistaiseksi ollut alkoholisairauksien syntymekanismien selvittämisellä. Tämän tiedon kokoaminen yksin kansiin on ollut ajankohtaista siksikin, että kuluvan vuoden alussa voimaan tullut uusi päihdehuoltolaki